

**MAKTABDA KASBGA YO‘NALTIRISH ISHLARIGA ZAMONAVIY
YONDASHUVLAR**

Urazbayeva Peruza Jenisbay qizi
Qoraqalpog‘iston Respublikasi Qonlikul
tumani Maktabgacha va maktab talimiga
qarashli 10-sonli maktab psixologi

ANNOTATSIYA

Mazkur maqolada umumta’lim maktablarida kasbga yo‘naltirish ishlarini tashkil etishning zamonaviy yondashuvlari, ularning mazmuni va ahamiyati yoritiladi. O‘quvchilarning qiziqish va qobiliyatlarini aniqlash, mehnat bozoriga mos kasb tanlashga yo‘naltirish hamda bu jarayonda psixologik xizmatning o‘rni tahlil qilinadi.

Kalit so‘zlar: kasbga yo‘naltirish, o‘quvchi, qiziqish, qobiliyat, psixologik xizmat, diagnostika, mehnat bozori, motivatsiya, kompetensiya

KIRISH

Maktabda kasbga yo‘naltirish ishlarini zamonaviy talablarga mos ravishda tashkil etish bugungi ta’lim tizimining muhim yo‘nalishlaridan biridir. Chunki o‘quvchining kelajakdagi kasb tanlovi uning hayot yo‘li, ijtimoiy mavqei va shaxsiy muvaffaqiyatiga bevosita ta’sir ko‘rsatadi. Shu bois kasbga yo‘naltirish ishlari tasodifiy emas, balki ilmiy asoslangan va tizimli yondashuv asosida olib borilishi zarur.

Zamonaviy yondashuvlarda kasbga yo‘naltirish jarayoni o‘quvchining individual xususiyatlarini hisobga olishga asoslanadi. Har bir o‘quvchining qiziqishlari, qobiliyatlari, temperament va shaxsiy fazilatlarini aniqlash orqali unga mos kasbni tanlashga yordam beriladi. Bu jarayonda psixologik diagnostika muhim o‘rin tutadi. Testlar, so‘rovnomalar va kuzatuvlar orqali o‘quvchining ichki imkoniyatlari aniqlanadi.

Kasbga yo‘naltirishda kompetensiyaviy yondashuv ham muhim hisoblanadi. Bu yondashuv o‘quvchining faqat nazariy bilimlarini emas, balki amaliy ko‘nikmalarini, muammolarni hal qilish qobiliyatini va mustaqil fikrlashini rivojlantirishga qaratilgan. Shu orqali o‘quvchi kelajak kasbga ongli ravishda tayyorlanadi.

Zamonaviy yondashuvlardan yana biri — amaliy yo‘naltirilgan faoliyatdir. Bu jarayonda o‘quvchilar turli kasblar bilan bevosita tanishadi, ustaxona mashg‘ulotlari, ekskursiyalar va uchrashuvlar orqali real ish jarayonini ko‘radi. Bu esa ularning kasbga bo‘lgan qiziqishini oshiradi.

Axborot texnologiyalaridan foydalanish ham kasbga yo‘naltirish ishlarini yangi bosqichga olib chiqmoqda. Onlayn testlar, kasb tanlash platformalari va multimedia vositalari orqali o‘quvchilar turli kasblar haqida kengroq ma’lumotga ega bo‘lishadi.

Bu jarayonda maktab psixologi, o'qituvchilar va ota-onalar o'rtasidagi hamkorlik muhim ahamiyatga ega. Psixolog o'quvchining psixologik xususiyatlarini aniqlab beradi, o'qituvchi esa uning o'quv faoliyatini baholaydi, ota-onalar esa farzandining qiziqishlarini qo'llab-quvvatlaydi.

Shuningdek, kasbga yo'naltirish ishlari uzluksiz bo'lishi kerak. Bu jarayon faqat yuqori sinflarda emas, balki boshlang'ich sinflardan boshlab bosqichma-bosqich amalga oshirilishi lozim.

Kasb tanlash — bu har bir insonning hayotidagi eng muhim qarorlardan biri bo'lib, u shaxsiy rivojlanish, ijtimoiy barqarorlik va iqtisodiy farovonlik uchun katta ahamiyatga ega. Hozirgi zamonning o'zgaruvchan mehnat bozori, texnologiyalarning tezkor rivojlanishi va yangi kasblarning yuzaga kelishi sharoitida, o'quvchilarga kasb tanlashda to'g'ri yo'llarni ko'rsatish juda muhimdir. Texnologiya (Mehnat) fanidan kasb tanlashga yo'llash texnologiyasi bu jarayonning samarali va maqsadga muvofiq o'tishini ta'minlaydigan ilmiy asoslangan yondashuvlarni o'z ichiga oladi.

Maqolaning maqsadi — texnologiya (mehnat) fanidan kasb tanlash jarayonida foydalaniladigan metodikalar va pedagogik yondashuvlarni tahlil qilish, kasb tanlashga yo'llashda texnologiya fani o'qituvchisining o'rni va ta'sirini o'rganishdir.

Kasb tanlash jarayoni har bir shaxsning kelajakdagi mehnat faoliyatini belgilaydi. Kasb tanlashda o'quvchining qiziqishlari, malakasi, ijtimoiy-iqtisodiy ehtiyojlar, jamiyatning mehnat bozori talablarini hisobga olish zarur. Zamonaviy iqtisodiyotda, kasb tanlash nafaqat shaxsiy muvaffaqiyat uchun, balki jamiyatning umumiy farovonligi uchun ham katta rol o'ynaydi.

Kasb tanlashda o'quvchilarning psixologik holati, qobiliyatlari, ishtiyoq va motivatsiyasi muhim ahamiyatga ega. Shaxsiy xususiyatlar, individual qobiliyatlar va kasbga bo'lgan qiziqishlar shaxsning kelajakdagi mehnat faoliyatini muvaffaqiyatli boshqarishda asosiy omil hisoblanadi.

Ta'lim tizimi o'quvchilarga o'z qobiliyatlarini aniqlash va kasb tanlashda yordam beradi. Texnologiya fani, o'ziga xos metodikasi va yo'llari bilan o'quvchilarga kasb tanlashda ma'lumot va ko'nikmalar beradi. Bu o'quvchilarni kasbga tayyorlash va ularda zarur texnik va amaliy ko'nikmalarni shakllantirishni ta'minlaydi.

Kasbga yo'naltirish ishlari an'anaviy ravishda o'quvchilarni kasblar ro'yxati bilan tanishtirish doirasidan ancha chiqib ketgan. Bugungi kunda kasbga yo'naltirishga yondashuv -bu boshlang'ich sinflardan boshlanib, bitiruvga qadar davom etadigan, kasbiy o'zini o'zi aniqlashni uzluksiz qo'llab-quvvatlashga qaratilgan kompleks tizimdir.

Zamonaviy kasbga yo'naltirish ishlarining asosiy yo'nalishlari quyidagilarni o'z ichiga oladi:

Tizimlilik va bosqichma-bosqichlik -ish o'quvchilarning yosh xususiyatlarini hisobga olgan holda tashkil etiladi va kasblar olami haqidagi dastlabki tasavvurlarni

shakllantirishdan tortib, kasbiy sohalarga amaliy sho'ng'ishgacha bo'lgan ketma-ket bosqichlarni qamrab oladi.

Amaliy yo'naltirilganlik -kasbiy sinovlar, ustozlik (nastavnichestvo), stajirovkalar orqali haqiqiy tajriba orttirishga alohida e'tibor qaratiladi.

Individuallashtirish -har bir o'quvchining qiziqishlari, qobiliyatlari va ehtiyojlarini hisobga olgan holda shaxsiy ta'lim trayektoriyalarini shakllantirish.

Texnologiklik -kasbiy yo'lni diagnostika qilish, axborot bilan ta'minlash va modellashtirish uchun raqamli vositalardan foydalanish.

Hamkorlikka asoslangan yondashuv -kasbga yo'naltirish ishlariga ota-onalarni, biznes vakillarini, kasbiy ta'lim muassasalarini jalb etish

Yosh bosqichlari bo'yicha kasbga yo'naltirish ishlari:

Yosh bosqichi	Kasbga yo'naltirishning asosiy vazifalari	Tavsiya etiladigan ish shakllari
Boshlang'ich maktab (1–4-sinflar)	Mehnatga nisbatan ijobiy munosabatni shakllantirish, kasblar olami bilan tanishtirish	Kasbga yo'naltiruvchi o'yinlar, ekskursiyalar, kasb egalari bilan uchrashuvlar
O'rta maktab (5–8-sinflar)	O'z moyilliklari va qiziqishlarini o'rganish, kasbiy qiziqishlarni shakllantirish	Qiziqish va qobiliyatlarni aniqlash diagnostikasi, kasbiy sinovlar, oldindan yo'naltiruvchi kurslar
Yuqori sinflar (9–11-sinflar)	Kasbiy istiqbolni aniqlash, ta'limiy-kasbiy yo'lni rejalashtirish	Profil ta'lim, stajirovkalar, loyiha faoliyati, individual maslahatlar

Diagnostik vositalar: testlar va so'rovnomalar:

Psixodiagnostik metodikalar -kasbga yo‘naltirish ishlarining asosiy poydevori bo‘lib, o‘quvchilarning moyilliklari, qobiliyatlari, kasbiy qiziqishlari va shaxsiy xususiyatlarini aniqlash imkonini beradi. Zamonaviy diagnostik vositalarni bir nechta toifaga ajratish mumkin:

Kasbiy qiziqishlar va moyilliklar testlari -o‘quvchida eng katta qiziqish uyg‘otadigan faoliyat sohalarini aniqlashga yordam beradi.

Qobiliyatlar testlari -turli qobiliyatlarning (verbal, raqamli, fazoviy va boshqalar) rivojlanish darajasini baholaydi.

Shaxsiy so‘rovnomalar -xarakter xususiyatlari va temperamentning o‘ziga xos jihatlari aniqlaydi, bu esa kasbiy o‘zini o‘zi belgilashda muhim ahamiyatga ega.

Kompleks kasbga yo‘naltirish tizimlari-diagnostika turlarini o‘zaro integratsiya qiladi va umumiy, kompleks tavsiyalar beradi.

Bolalarning kelajak kasbini tanlashga nima to‘sqinlik qiladi?

Asosiy to‘siqlar:

- kasblar haqida noto‘g‘ri ma’lumot,
- jamiyat bosimi,
- xato qilishdan qo‘rqish,
- o‘zini yaxshi bilmaslik,
- turli, qarama-qarshi maslahatlar,
- fanlarga emas, kompetensiyalarga e’tibor bermaslik,
- perfektsionizm.

Muhim g‘oya: kasb tanlash – butun umrga mo‘ljallangan yagona qaror emas, balki boshlang‘ich nuqtasidir.

Tadqiqotlarga ko‘ra, o‘smirlarning 78% i kasb haqidagi asosiy ma’lumotni ota-onasidan oladi. Eng samarali rol – “hamrohlik qiluvchi” ota-ona bo‘lib, u savol beradi, imkoniyat yaratadi, ammo tanlovni bolaning o‘ziga qoldiradi.

Bolalar bilan muntazam muhokama qilish kerak bo‘lgan 5 savol:

- Senga haqiqatan nima qiziq?
- Qaysi mashg‘ulotlarda vaqtni unutib qo‘yasan?
- Sen nimani boshqalardan yaxshiroq qila olasan?
- Ishda sen uchun qaysi qadriyatlar muhim?
- 10–15 yildan keyin qanday hayot kechirishni istaysan?

XULOSA

Xulosa qilib aytganda, maktabda kasbga yo‘naltirish ishlariga zamonaviy yondashuvlar o‘quvchilarning individual xususiyatlarini hisobga olish, amaliy faoliyatni kuchaytirish va zamonaviy texnologiyalardan foydalanishga asoslanadi. Bunday yondashuv o‘quvchilarning ongli kasb tanlashiga va kelajakda muvaffaqiyatli shaxs bo‘lib shakllanishiga xizmat qiladi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO‘YXATI:

1. Karimova V.M. Yosh davrlari psixologiyasi. – Toshkent: O‘qituvchi, 2019.
2. G‘oziev E.G‘. Umumiy psixologiya. – Toshkent: Universitet, 2018.
3. Davletshin M.G‘. Pedagogik psixologiya asoslari. – Toshkent: Fan, 2017.
4. Shoumarov G‘.B. Psixologik xizmat asoslari. – Toshkent: Sharq, 2016.
5. Mavlonov A. Pedagogika. – Toshkent: O‘qituvchi, 2021.
6. Vygotsky L.S. Mind in Society. – Cambridge: Harvard University Press, 1978.
7. Bandura A. Social Learning Theory. – New York: Prentice Hall, 1977.

